

TÂRIK B. ZİYÂD ENDÜLÜS'ÜN FETHİ ÖNCESİNDE GEMİLERİ YAKTI MI?

İsmail Hakkı Atçeken*

İslâm dininin çeşitli ırk ve milletlere ulaştırılması ve İslâm coğrafyasının genişletilmesi amacıyla Müslümanlar ilk dönemlerden itibaren çeşitli bölgelerde fetih hareketleri gerçekleştirmişlerdir. Hz. Peygamber (S.) döneminde başlayan, Râşid halifeler zamanında Sûriye, Irak, İran ve Mısır'da devam eden fetihler, Emevîler döneminde de en geniş şekliyle sürmüştü ve bu dönemin en karakteristik özelliklerinden birisi olmuştur. İstisnalar dışında Emevî halifelerinin önemli bir kısmı, bir yandan kendi dönemlerinde meydana gelen iç isyanlar ve ayaklanmalarla uğraşırken diğer yandan dış siyasetle de ilgilenerek fetihleri devam ettirmeye çalışmışlardır. Bunun doğal sonucu olarak özellikle Velîd b. Abdülmelik döneminde (86-96/705-715) Emevî devletinin sınırları doğuda Çin'e, batıda İspanya'ya, kuzeyde Kafkasya'ya dayanacak ve güneyde ise Yemen'i içine alacak derecede geniş bir alana ulaşmıştır.

İlk dönem İslâm tarihinde gerçekleştirilen fetihler dinî, siyâsî, askerî, sosyal ve iktisâdî açılardan birçok etkiler ve sonuçlar bırakmıştır. Emevîler döneminde gerçekleştirilen önemli fetihlerden birisi de Endülüs'ün (İspanya, İberya yarımadası) fethidir.¹ Bu fetih sayesinde hem Müslümanların Avrupa'ya geçiş noktasındaki stratejik ve jeopolitik açıdan büyük önem taşıyan İberya yarımadası ele geçirilmiş, hem de yaklaşık sekiz asır devam edecek olan Endülüs'teki İslâm varlığının ve Endülüs medeniyetinin temeli atılmıştır. Endülüs'ün fethiyle ilgili olarak bazı kaynaklarda detaylı bilgiler bulunmasına rağmen bir kısım temel kaynakta yeterli bilgi bulunmaması dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra fetih esna-

* Yrd. Doç. Dr. , Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. ihatceken@hotmail.com

¹ Endülüs'ün fethiyle ilgili detaylı bilgi için bkz: İbn Abdülhakem, *Fütûhu Mısır ve Afîbâruhá*, thk: Charles Torrey, Kahire, 1991, s. 204-213; Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân (Ülkelerin Fethi)*, çev: Mustafa Fayda, Ankara, 1987, s. 330-331; Müellifi meçhûl, *Albâru Mecmû'a fî Fethi'l-Endelüs ve Zikri Ümerâihâ*, thk: İbrâhim el- Ebyârî, Beyrut, 1981, s. 16-27; Makkarî, *Nefsu't-Tîb min Ğusni'l-Endelüs'r-Ratîb*, thk: Yusuf eş-Şeyh el-Bukâî, Beyrut, 1986, I. 219-263, Muhammed Abdullah 'Inân, *Devletü'l-İslâm f'l-Endelüs*, 2. baskı, Kahire, 1988, I, 33-53; W. Montgomery Watt - Pierre Cachia, *A History of Muslim Spain*, New York, 1967, s. 8-10; S. Muhammed İmâmüddin, *Endülüs Siyâsî Tarihî*, çev: Yusuf Yazar, Ankara, 1990, s. 29-43; Mehmet Özdemir, *Endülüs Müslümanları-1*, Ankara, 1994, s. 7-27.

sında meydana geldiği öne sürülen bazı olaylar hakkında tartışmalar bulunmaktadır. Üzerinde farklı yorumlar bulunan ve meydana gelip-gelmediği hususunda tartışmaların bulunduğu konulardan birisi de Târik b. Ziyâd'ın İspanya kıyılarına ulaştıktan sonra tüm gemileri yakması olayıdır. Bu makalemizde Târik b. Ziyâd'ın gemileri yakması olayıyla alakalı rivayetler ve bu husustaki farklı yorumlar ele alınarak bu tartışmalı konu incelenip değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Yapmış olduğumuz araştırmalar sonucunda tespitlerimize göre bu ihtilafli konuyla alakalı olarak tarihçilerin ve araştırmacıların yaklaşımları farklı olmuştur. Bu yaklaşımları 3 ana grupta toplamak mümkündür:

- 1-) Târik b. Ziyâd'ın gemileri yakması olayını zikredenler.
- 2-) Bu olaya hiç temas etmeyenler.
- 3-) Bu olayı kabul etmeyip, tenkît edenler.

Araştırmamızda objektif olmanın bir gereği olarak her üç grupta bulunan tarihçi ve araştırmacıların görüşleri ayrı ayrı incelenecektir. Her grubun yaklaşımını incelerken öncelikli olarak temel kaynaklarda bulunan bilgiler ele alınacaktır. Daha sonra ise bu hususta yorum yapan çağdaş tarihçi ve araştırmacıların değerlendirmelerine göz atıp bu tartışmalı konu yorumlanacak ve bir sonuca ulaşılmaya gayret edilecektir.

Konuya girerken Endülüs'ün fethi öncesinde Emevî devletinin Kuzey Afrika'daki konumuna ve bu bölgede gerçekleştirilen fetihlere kısaca temas etmenin uygun olacağı kanaatindeyiz. Hz. Ömer döneminde Mısır'ın ve Hz. Osman döneminde İfrîkiyye'deki bazı bölgelerin fethedilmesinden sonra Emevîler döneminde de bu bölgedeki fetihler devam etmiştir. Emevîler döneminde İfrîkiyye ve Mağrib valiliğine tayin edilen komutanlar arasında özellikle Ukbe b. Nâfi (V. H. 63/682-683), Hassân b. Nu'man el-Ğassânî (V. H. 85/704) ve Mûsâ b. Nusayr (V. H. 97/716)'ın yıllarca süren başarılı fetih hareketleri sonucu İfrîkiyye ve Mağrib bölgesinin tamamı fethedilmiş ve Emevî devletinin sınırları Atlas okyanusu kıyılarına kadar uzanmıştır.² 90/709 yılına ulaşıldığında günümüzdeki Libya, Cezâyir, Fas ve Tunus gibi ülkelerin topraklarını içine alan İfrîkiyye ve Mağrib bölgesinin tamamı Müslümanların eline geçmiştir. Sadece kara fetihleriyle yetinilmemiş, Tunus'ta kurulan tersanede yapılan gemilerle Akdeniz'deki çeşitli adalara seferler düzenlenerek Akdeniz'deki Bizans hâkimiyetine karşı mücadele edilmiştir. Emevîler döneminde yapılan başarılı deniz seferleri sonucu Akdeniz'deki Kıbrıs, Rodos, Sardunya, Mayorka, Minorka vb. adalar fethedilmiş, farklı halifeler döneminde yapılan bir kaç akın sonucu Akdeniz'deki en büyük adalardan birisi olan Sicilya adasının önemli bir kısmı ele geçirilmiştir.³ Tüm bu fetihler Emevîler döneminde yeni tersaneler kurulmasına ve dolayısıyla İslâm denizciliğinin gelişmesine yol açmıştır. Bu fetihlerden sonra Müslümanların hedefi hem stratejik bakımdan çok önemli bir konumda olan, hem de verimli topraklara sahip bir ülke olan İspanya'yı fethetmekti.

² İfrîkiyye ve Mağrib fetihleri hakkında detaylı bilgi için bkz: İbn Abdülhakem, s. 192-204; Belâzurî, s. 324-330; Hüseyin Mu'nis, *Târihu'l-Müslimin fi'l-Bahri'l-Mütevessit*, 2. baskı, Kahire, 1993, s. 34; S. Abdülazîz Sâlim, *el-Mağribu'l-Kebîr*, Beyrut, 1981, II, 240-258; Nadir Özkuyumcu, *Fetihinden Emevîler'in Sonuna Kadar Mısır ve Kuzey Afrika* (Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1993), s. 177-178; İsmail Hakkı Atçeken, *Endülüs Fâtihlerinden Mûsâ b. Nusayr ve Faaliyetleri* (Basılmamış araştırma, Konya, 2001), s. 19-32 vd.

³ Emevîler döneminde Akdeniz'deki deniz seferleri için bkz: *el-İmâme ve's-Siyâse* (İbn Kuteybe'ye nisbet edilmektedir), thk: Halîl el-Mansûr, Beyrut, 1997, s. 234-235; Belâzurî, s. 220-226, 337-339; S. Abdülazîz Sâlim-A. Muhtar el-Abbâdî, *Târihu'l-Bahriyyeti'l-İslâmiyye fi'l-Mağrib ve'l-Endelîs*, Beyrut, 1969, s. 26-31; Hüseyin Mu'nis, s. 44-55.

Endülüs'ün fethedilmesi için şartların uygun olduğu kanaatine ulaşan İfrîkiyye ve Mağrib valisi Mûsâ b. Nusayr, halife Velîd b. Abdülmelik'in iznini alarak 91/710 yılında Tarîf b. Mâlik komutasında bir deneme seriyesini İspanya kıyılarına gönderdi. 500 kişilik bu birlik herhangi bir problemle karşılaşmadan Kuzey Afrika'ya geri döndü. Tarîf b. Mâlik'in bu ilk seferi hem Müslümanların girişecekleri büyük fetih hareketi öncesi moral kazanmalarına, hem de bu bölge hakkında daha detaylı bilgi edinmelerine yol açtı. Mûsâ b. Nusayr, azatlısı ve Tanca valisi olan, Berberî asıllı olduğu kabul edilen Tânk b. Ziyâd'ı⁴ Endülüs'e gidecek İslâm ordusunun komutanlığına tayin ederek ilk planda 7. 000 kişilik bir ordu hazırladı.

Tânk b. Ziyâd, 92/711 yılında tercih edilen görüşe göre Septe (Ceuta) limanından gemilerle yola çıkarak İspanya'nın en güneyinde bulunan ve daha sonra Cebel-i Tânk diye isimlendirilecek olan Calpe (Gibraltar) adlı bölgeye ulaştı. Tânk, burada karargahını kurdu ve ordusunun tamamının İspanya kıyılarına ulaşmasını bekledi. Daha sonra İspanya'nın kuzey bölgelerine sefere çıkmak için ordusunu düzene koydu. O sırada İspanya Vizigot kralı Rodrigo kuzey İspanya'da bir seferde bulunuyordu. Müslümanların İspanya'nın güney bölgelerine ulaştıkları haberini öğrenen Rodrigo büyük bir ordu hazırlayıp güneye doğru harekete geçti. Bu ordunun sayısı hakkında tarihçiler 40. 000⁵, 70. 000⁶ ve 100. 000⁷ rakamlarını verirler. Ancak daha çok kabul edilen görüşe göre Vizigot ordusu 40. 000 kişiydi. Bu durumu öğrenen Tânk b. Ziyâd'ın yardımcı kuvvet istemesi üzerine Mûsâ b. Nusayr 5. 000 kişilik bir birlik daha gönderdi. Böylece Tânk'in ordusundaki Müslüman askerlerinin sayısı 12. 000'e ulaştı.⁸ İslâm tarihinde "Lekke (Guadalete) Vadisi Savaşı" olarak bilinen savaş sonunda Rodrigo ve ordusu mağlup oldu. Bu zafer Endülüs'ün kapılarını Müslümanlara açtı. Gerek Tânk b. Ziyâd, gerekse bir yıl sonra fetihleri tamamlamak için 18. 000 kişilik bir orduyla Endülüs'e gelen Mûsâ b. Nusayr'ın gerçekleştirdiği önemli fetihler sonunda 3 yıl gibi kısa süre içinde İspanya'nın tamamı fethedildi.

Endülüs'ün fetih süreciyle ilgili verdiğimiz bu kısa bilgilerden sonra Tânk b. Ziyâd'ın, kendilerini İspanya'ya taşıyan gemileri yakması olayına geçmek uygun olacaktır. Tânk b. Ziyâd'ın gemileri yaktığını öne süren tarihçi ve çağdaş araştırmacılara karşılık böyle bir olaydan hiç bahsetmeyen tarihçi ve araştırmacılar da vardır. Bazı çağdaş araştırmacılar ise gemilerin yakılması olayını kabul etmeyip, bununla alakalı rivâyetleri tenkît etmektedirler. Makalemizin girişinde de ifade ettiğimiz gibi biz her üç grubun yaklaşımını ayrı başlıklar altında ele alıp inceleyeceğiz.

I. GEMİLERİN YAKILMASI OLAYINI ZİKREDEDEN TARİHÇİLER VE KONUyla İLGİLİ RİVÂYETLER:

Tânk b. Ziyâd'ın Endülüs'ün fethi için İspanya kıyılarına ulaştıktan sonra gemileri yakması olayı hakkında araştırdığımız ilk dönem kaynaklarının bir çoğunda herhangi bir

⁴ Tânk b. Ziyâd'ın soyu, kişiliği ve faaliyetleri hakkında bkz: İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-A'yan ve Enbâu Ebnâi'z-Zamân*, thk: İhsan Abbas, Beyrut, 1977, V, 320-323; Himyerî, *er-Ravdu'l-Mi'tar fî Haberi'l-Aktâr*, Lübnan, 1975, s. 35; Makkarî, I, 243, 254.

⁵ İbn Haldûn, *Târîhu İbn Haldûn*, thk: Halil Şehâde, 2. baskı, Beyrut, 1988, IV, 150.

⁶ *el-İmâme ve's-Siyâse*, s. 237.

⁷ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb fî Funûni'l-Edeb*, thk: Hüseyin Nassâr, Kahire, 1983, XXIV, 47; Makkarî, I, 221.

⁸ İbnü'l-Kütiyye, *Târîhu İftitâhi'l-Endelüs*, thk: Abdullah Enis et-Tabba'- Ömer Faruk et-Tabba', Beyrut, 1994, s. 76-77; *Ahbâru Mecmû'a*, s. 16-17; Makkarî, I, 219-221.

bilgi yoktur. Tespitlerimize göre Tânk'in gemileri yakması konusunda bilgi veren ilk bilgin, H. VI/ M. XII. yüzyılda yaşamış İslâm coğrafyacılarından birisi olan Şerîf el-İdrîsî (V. 560/ 1165)'dir. Şerîf el-İdrîsî, "Nüzhetül-Müştâk fi'htirâki'l-Âfâk" adlı coğrafya kitabında bu olayla ilgili kısa bir bilgi vermektedir. Şerîf el-İdrîsî, Tânk b. Abdullah ez-Zenâtî olarak isimlendirildiği Tânk b. Ziyâd'ın yanında bulunan Berberîlerle birlikte Cebel-i Tânk diye isimlendirilen dağın aşıklarını ifade etmektedir. el-İdrîsî'ye göre, bu sırada Târik ile ordusunda bulunan Araplar arasında bir ihtilaf çıktı ve Târik, Arapların kendisine güvenmediklerini hissetti. Bunun üzerine Tânk, Arapların kendisi hakkındaki güvensizlik duygularını ortadan kaldırmak için karşıya geçtikleri gemilerin yakılmasını emretti.⁹

Gemilerin yakılması olayı hakkında diğer bir bilgi de, H. VI. /M. XII. yüzyıl sonlarında vefat eden İbnü'l-Kerdebûs adlı tarihçiye aittir. O'na göre; Tânk b. Ziyâd, Cebel-i Tânk'ı aştıktan sonra gemileri yaktı ve Kurtuba'ya doğru yola çıktı. Bu sırada arkadaşlarına: "Haydi savaşın veya ölün!" dedi. ¹⁰ İbnü'l-Kerdebûs, bu olayla ilgili olarak kısaca bu bilgiyi vermekte ve herhangi bir yorum yapmamaktadır. Bu rivâyetten anlaşıldığı kadarıyla İbnü'l-Kerdebûs, Şerîf el-İdrîsî'nin aksine Tânk b. Ziyâd'ın gemileri yakma sebebi olarak askerlerini savaşa teşvik etme gerekçesini öne sürmektedir.

İslâm coğrafyacılarından Himyerî (V. 727/1327 veya 749/1348), el-İdrîsî'nin eserinde naklettiği bilgiye benzer bir rivâyet nakletmektedir. Ona göre Cezîretü'l-Hadrâ, Endülüs'te fethedilen şehirlerin ilkidir. Tânk b. Ziyâd ordusundaki Arapların kendisine güvenmediklerini hissedince kendilerini karşıya geçiren gemilerin yakılmasını emretti.¹¹

Endülüs tarihçilerinden Makkarî (V. 1041/1631) de, Tânk b. Ziyâd'ın Vizigot kralı Rodrigo ile yapmış olduğu Lekke vadisi savaşı öncesinde kral Rodrigo'ya Müslümanların gemileri yaktığının haber verildiğini ifade etmektedir.¹² Makkarî, bu kısa bilgiyi vermekte, gemilerin niçin ve ne şekilde yakıldığı konusunda herhangi bir şey söylemeden başka bir konuya geçmektedir.

Tânk b. Ziyâd'ın gemileri yakması olayının meydana geldiğini kabul eden bazı son dönem araştırmacıları da mevcuttur. Bu olayı kabul etmeyen ve bununla alakalı nakilleri tenkit eden çağdaş tarihçi ve araştırmacılara göre daha az sayıda olan bu araştırmacılar, bu hususta herhangi bir detaya ve değerlendirmeye girmeden sadece Tânk'ın gemileri yaktığını söylemektedirler. İşin daha da ilginç olan tarafı, bazı çağdaş yazarlar bu konuda verdikleri bilginin kaynağını dahi vermemektedir.

A. Zeki Safvet, Tânk b. Ziyâd'ın Endülüs'te savaşa girmeden önce İslâm ordusunun sayısının düşmana göre az olmasından dolayı çekindiğini, askerlerinin geri dönüş ümitlerini kırmak için gemileri yaktığını, daha sonra ise uzunca bir konuşma yaptığını belirtmekte ve bu konuşmayı nakletmektedir.¹³ Abdülazîz es-Seâlibî de aynı gerekçelerle Tânk b. Ziyâd'ın gemilerin batırılmasını emrettiğini ve daha sonra şöyle dediğini nakletmektedir: "Allah'ın bereketine yürüyün!...Düşman önünüzde, deniz arkanızdadır. Ya zafer, ya da yanarak veya

⁹ Şerîf el-İdrîsî, *Nüzhetül-Müştâk fi'htirâki'l-Âfâk*, Beyrut, 1989, II, 539-540.

¹⁰ İbnü'l-Kerdebûs, *Kitâbu'l-İktifâ fi Ahbârî'l-Hulefâ*, nşr: A. Muhtar el-Abbâdî, Madrid, 1965, 46-47. (A. Muhtar el-Abbâdî, *fi'l-Târîhi'l-Abbâsî ve'l-Endelîsî*, Beyrut, tsz, s. 271'den naklen.)

¹¹ Himyerî, s. 224.

¹² Makkarî, I, 258.

¹³ A. Zeki Safvet, *Cemheratu Hutabî'l-Arab*, 2. baskı, Kahire, 1962, II, 314-315.

boğularak ölüm. Kendiniz için dilediğinizi seçin."¹⁴ Abdülhamîd Cûde es-Sehhâr¹⁵ ise Tânk'ın gemileri yakarak askerlerin geri dönüş ümitlerini kırdığını belirtmekte, ancak bu bilginin kaynağını zikretmemektedir. en-Nedvî, Tânk'ın askerlerine yaptığı konuşmasını naklederken söylediği: "Ey insanlar! Kaçış nereye! Deniz arkanızda..." ifadesinden yola çıkarak Tânk'ın gemileri yaktığını öne sürmektedir.¹⁶

Endülüs tarihi hakkında Batı'da yapılmış çalışmaların birkaç tanesinde Tânk b. Ziyâd'ın gemileri yaktığı zikredilmiştir. Örnek vermek gerekirse, Corci Zeydân¹⁷, Tânk'ın gemileri yaktığı görüşündedir. Anwar G. Chejne¹⁸, Tânk'ın karşıya geçtikten sonra Septe kontu Julianus tarafından tedarik edilen gemileri yaktığını öne sürmektedir. Ahmad Thomson ile Muhammad Ata'ur-Rahim'in birlikte hazırladıkları bir eserde¹⁹ ise Tânk b. Ziyâd'ın boğazı geçtikten sonra tüm gemileri yaktığı ve daha sonra Tânk'ın askerlerinden ya Endülüs'ü fethetmelerini, ya da Allah (C. C) yolunda ölmelerini istediği ifade edilmektedir.

Ülkemizde yapılan bazı çalışmalarda da gemilerin yakılmasına işarette bulunulmuştur. Ali Rıza Sağman, Tânk'ın İspanya'ya sadece dört tane gemiyle geçtiğini, elindeki küçük keşif ordusunun kalabalık düşman ordusu tarafından ihata edilmeye başladığını görünce dağdan aşağıya inerek gerektiğinde kendilerini geri götürecek olan dört gemisini ateşe verdiğini ifade etmektedir.²⁰ Bir ansiklopedinin "Tânk b. Ziyâd" maddesinde Tânk'ın, askerlerinin geri dönüş ümitlerini kırmak için bütün gemileri yaktığı belirtilir.²¹ Her iki eserde de bu bilginin kaynağı verilmemektedir. Bir diğer çalışmada²² ise Tânk'ın ordusunu savaş ortamına motive edebilmek için kendilerini İspanya'ya taşıyan gemileri yaktığı ifade edilmektedir.

2. GEMİLERİN YAKILMASI OLAYINA TEMAS ETMEYEN TARİHÇİ VE ARAŞTIRMACILAR:

Tânk b. Ziyâd'ın gemileri yakması hadisesini zikreden tarihçilerin yanısıra bu olaydan hiç bahsetmeyen tarihçi ve araştırmacılar da mevcuttur. Üstelik bu olay hakkında bilgi vermeyenler ve böyle bir hadisenin meydana gelmediğini öne sürenler bu olayı zikredenlere göre daha fazla sayıdadır. Özellikle Endülüs'ün fethiyle ilgili detaylı bilgiler veren bir çok temel kaynakta bu hususla ilgili herhangi bir bilgi verilmemesi dikkat çekmektedir.

Kuzey Afrika ve Endülüs tarihi konusunda bilgi veren ilk devir tarihçilerinden birisi olan İbn Abdülhakem (V. 257/871), Endülüs'ün fethi hakkında bilgi verirken²³ gemilerin yakılması olayıyla ilgili herhangi bir rivâyet zikretmemektedir. İbn Kuteybe (V. 276/889)'ye nisbet edilen "el-İmâme ve's-Siyâse" adlı eserde de Tânk b. Ziyâd'ın Endülüs'teki fetihleri

¹⁴ Abdülazîz es-Seâlibî, *Târîhu Şimâli İfrîkiyye*, thk: Ahmet b. Milâd-Muhammed İdris, Beyrut, 1987, s. 99.

¹⁵ Abdülhamîd Cûde es-Sehhâr, *Tânk b. Ziyâd*, Mısır, tsz, s. 5.

¹⁶ Ebu'l-Hasan Ali el-Hasenî en-Nedvî, *Muhtârât min Edebi'l-Arabî*, Lübnan, 1975, s. 67. dipnot 2.

¹⁷ Corci Zeydân, *Rivâyâtü Târîhi'l-İslâm*, s. 354. (Şevkî Ebû Halil, *Corci Zeydân fi'l-Mizân*, Dimeşk, 1983, s. 124'den naklen)

¹⁸ Anwar G. Chejne, *Muslim Spain its History and Culture*, Minneapolis, 1974, s. 8.

¹⁹ Ahmad Thomson-Muhammad Ata'ur-Rahim, *Islam in Andalus*, London, 1996, s. 13.

²⁰ Ali Rıza Sağman, *Atlas Okyanusundan Çin Seddine Kadar İslâm Fittühiati*, İstanbul, 1965, s. 176.

²¹ *Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi*, "Tânk b. Ziyâd", İstanbul, 1983, X, 5243.

²² İrfan Aycan-İbrahim Sarıçam, *Eneviler*, Ankara, 1993, s. 66.

²³ İbn Abdülhakem, s. 204-213.

ve faaliyetlerinden bahsedilmesine rağmen gemilerin yakılması olayına hiç değinilmemiştir.²⁴

İlk dönem İslâm tarihindeki fetihler hakkında önemli bilgiler veren tarihçilerden birisi olan el-Belâzurî (V. 279/892), Endülüs'ün fethiyle ilgili bilgi verirken gemilerin yakılması konusunda hiçbir şey nakletmemiştir.²⁵ Aynı şekilde Endülüs'ün fethiyle alakalı detaylı bilgiler veren İbnü'l-Kûtiyye (V. 367/977)²⁶ gemilerin yakılması olayına temas etmemektedir. Önemli Endülüs tarihi kaynaklarından birisi olan müellifi meçhul "Ahbâru Mecmû'a" adlı eserde, Tânk b. Ziyâd'ın Endülüs'e geçişi ve fetihleri hakkında detaylı bilgiler verilmesine karşılık gemilerin yakılması konusunda herhangi bir şey söylenmemektedir.²⁷

Bu kaynakların dışında Endülüs'ün fethi konusunda az ya da çok miktarda bilgi veren Halife b. Hayyât (V. 240/ 854)²⁸, Taberî (V. 310/922)²⁹, İbnü'l-Faradî (V. 403/1012)³⁰, İbnü'l-Esir (V. 630/1232)³¹, Merrakuşî (V. 647/1249)³², İbnü'l-Abbâr (V. 659/1260)³³, İbn İzârî (V. 695/1295)³⁴, Nüveyrî (V. 733/1332)³⁵, Zehebî (V. 748/1347)³⁶, İbn Kesîr (V. 774/1372)³⁷, İbn Haldûn (V. 808/1405)³⁸ vb. tarihçiler gemilerin yakılması olayına temas etmemişlerdir. İsimleri verilen bu tarihçilerin gerek Tânk b. Ziyâd'ın Endülüs'e geçişi, gerekse burada gerçekleştirdiği fetihler hakkında bazen çok detaylı bilgiler vermelerine rağmen gemilerin yakılması konusunda hiçbir bilgi nakletmedikleri görülmekte ve bu durum özellikle dikkat çekmektedir.

Araştırmalarımız sonucunda sadece temel kaynaklar değil, son dönem araştırmalarının bir çoğunda da Tânk b. Ziyâd'ın gemileri yakması olayı hakkında hiçbir bilgi verilmediği tespit edilmiştir. Örnek vermek gerekirse Ziya Paşa, Hüseyin Mu'nis, S. Muhammed İmâmuddin, M. Seyyid el-Vekîl, Nebih Âkil, İbrahim Beydûn, Sa'dun Nasrullah, H. İbrahim Hasan, Ömer Ferrûh, M. Mâhir Hammâde vb. yazarlar bu olay hakkında herhangi bir nakil zikretmemişlerdir. Bunların yanısıra İspanya'nın fethi konusunda bilgiler veren Batılı tarihçi ve araştırmacılardan E. Levi Provençal, Reinhart Dozy, Carl Brockelmann, W. Montgomery Watt, Pierre Cachia, Philip K. Hitti, Robert Mantran, Claude Cahen, Berthold Spuler, G. S. Colan ve Bernard Lewis'in gemilerin yakılması olayına hiç değinmedikleri dikkat çekmektedir. Bu isimleri çoğaltmak mümkünse de, makalemizin hacmini artırmamak için bu kadarla yetiniyoruz.

²⁴ *el-İmâme ve's-Siyâse*, s. 237-239.

²⁵ Belâzurî, s. 330-332.

²⁶ İbnü'l-Kûtiyye, s. 71-76.

²⁷ Müellifi meçhul, *Ahbâru Mecmû'a*, s. 16-19.

²⁸ Halife b. Hayyât, *Târîhu Halîfe b. Hayyât*, thk: Süheyl Zekkâr, Beyrut, 1993, s. 236.

²⁹ Taberî, *Târîhu'l-Ümeme ve'l-Mulûk*, Beyrut, 1987, VII, 369.

³⁰ İbnü'l-Faradî, *Târîhu'l-Ulemâi ve'r-Ruvât li'l-Âlem bi'l-Endelüs*, 2. baskı, Kahire, 1988, II, 144.

³¹ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Târîhi*, Beyrut, 1965, IV, 56561-563.

³² Merrakuşî, *el-Mu'cib fi Tellîsi Ahbâri'l-Mağrib*, thk: M. Saîd el-Uryân, Kahire, tsz, s. 32-33.

³³ İbnü'l-Abbâr, *el-Hulletü's-Siyerâ*, thk: Hüseyin Mu'nis, 2. baskı, Kahire, 1985, II, 334-335.

³⁴ İbn İzârî, *el-Beyânü'l-Muğrib fi Ahbâri'l-Endelüs ve'l-Mağrib*, thk: G. S. Colin-E. Levi Provençal, Beyrut, 1983, I, 43 vd.

³⁵ Nüveyrî, XXIV, 45-47.

³⁶ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, 3. baskı, Beyrut, 1985, IV, 500-501.

³⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 2. baskı, Beyrut, 1990, IX, 86-87.

³⁸ İbn Haldûn, IV, 150.

3. GEMİLERİN YAKILMASI OLAYINI KABUL ETMEYİP, TENKİT EDENLER:

Târik b. Ziyâd'ın gemileri yakması olayı hakkındaki nakilleri kabul etmeyip tenkit eden bir çok çağdaş tarihçi ve araştırmacı mevcuttur. Bu tartışmalı konuyla ilgili çeşitli tenkitler yapan araştırmacıların görüşleri ve yorumlarına kısaca göz atmak istiyoruz. Endülüs tarihi uzmanlarından M. Abdullah İnân'a göre, Endülüs'ün fethiyle alakalı İslâmî rivâyetlerin bir kısmında efsane ve kıssalar mevcuttur. Ona göre, Târik b. Ziyâd'ın askerlerine yaptığı nakledilen meşhur hutbesi ve gemilerin yakılması olayı buna örnektir. İbn Abdülhakem ve Belâzurî gibi ilk devir tarihçilerinin Târik'in bu hutbesini zikretmediklerini öne süren M. Abdullah İnân, gemilerin yakılması olayıyla ilgili bizim daha önce zikrettiğimiz Şerîf el-İdrîsî'nin verdiği bilginin dışında İslâmî kaynaklarda herhangi bir bilgi olmadığını söylemektedir. Ona göre bir takım son dönem Hristiyan kaynakları bu rivâyeti Şerîf el-İdrîsî'den nakletmekte ve bazı çağdaş yazarlar da gemilerin yakılması ile Târik'in hutbesi olayı arasında irtibat kurmaktadır.³⁹

Abdullah Enîs et-Tabba', Endülüs'ün fethi hakkında bazı problemleri rivâyetler bulunduğu, Târik b. Ziyâd'ın boğazı geçtikten sonra gemileri yakmasıyla alakalı nakillerin buna örnek olduğunu öne sürmekte ve özetle şöyle demektedir: "Şerîf el-İdrîsî'nin, Târik'in gemileri yaktığına dâir sözü doğru ve mantıklı değildir. İlk dönem güvenilir Arapça kaynaklarda bu hadiseye işaret eden rivâyetler yoktur. Bu hadise meydana gelseydi, Endülüs'ün fethi konusundaki bu önemli hadisede Şerîf el-İdrîsî tek kalmazdı.⁴⁰ Belki de bu rivâyet el-İdrîsî'nin yaşadığı asırda (H. VI/M. XII. y. y) meydana gelen siyasî olayların etkisiyle ortaya çıkmıştır. Çünkü o dönemde Endülüs Emevî devletinin siyasî otoritesi azalmış ve İspanya'nın bazı bölgeleri Müslümanların elinden çıkmıştı. Nitekim tarihçi Coppe de Târik'in gemileri yakmadığı görüşündedir. Gemilerin yakılması olayından sonra Târik b. Ziyâd'ın askerlerine yaptığı öne sürülen hutbeyle ilgili de tartışmalar mevcuttur."⁴¹

A. Muhtar el-Abbâdî ise, bu olayı zikreden ve bizim de daha önce naklettiğimiz tarihçilerin nakillerini verdikten sonra, Târik'in gemileri yakma sebebi hakkında bu rivâyetler arasındaki farklılıklara dikkat çekmekte ve şöyle demektedir: "İbnü'l-Kerdebüs'un rivâyetine göre Târik, askerlerini savaşa teşvik etmek amacıyla gemileri yakmak istedi. Buna karşılık Şerîf el-İdrîsî ve Himyerî ise, Târik ile emri altındaki Arap askerler arasında bir ihtilaf ve güvensizlik durumu ortaya çıkması üzerine Târik'in bunu giderebilmek amacıyla gemileri yaktığı görüşündedirler. Tarihçiler ve hadisçilerin çoğunluğu bu rivâyetin sıhhatini kabul etmiyorlar. Ancak biz gerçekte bu olayın olduğunu veya olmadığını ispat etmeye güç yetirmiyoruz. İlk dönem tarih kitaplarında bu rivâyete benzer nakiller mevcuttur. Mesela; Sicilya adasının fâtihi Esed b. Furat, bazı komutan ve askerlerin tepkisine rağmen 212/827 yılında gemileri yakmak istemişti. Yine İspanya tarihçilerinin naklettiklerine göre Hernan Cortes, 925/1519 yılında Meksika'yı fethettiği sırada bazı komutanlarının gemilere binerek İspanya'ya geri kaçacağını hissedince gemilerin yakılmasını emretmişti."⁴² A. Muhtar el-

³⁹ M. Abdullah İnân, I, 46-49.

⁴⁰ Gemilerin yakılması olayını Şerîf el-İdrîsî'nin yanısıra ondan sonra yaşamış olan İbnü'l-Kerdebüs, Himyerî ve Makkarî'nin de zikrettiğini daha önce belirtmiştik. (Bkz: Makalemizin "Gemilerin Yakılması Olayını Zikreden Tarihçi ve Araştırmacılar" kısmı)

⁴¹ Abdullah Enîs et-Tabba', *İbnü'l-Kâtıyye'nin Târîhu İftitâhi'l-Endeliis* (Beyrut, 1994) adlı eserinin Medhal kısmı, s. 13-17.

⁴² A. Muhtar el-Abbâdî, s. 270-273.

Abbâdî, gemilerin yakılması olayı hakkındaki nakillerin sıhhatinin zayıflığı konusuna dikkat çekmekle birlikte bu konuda kesin bir şey söylemenin zor olduğunu ifade etmektedir.

Bir başka çağdaş araştırmacı Hâlid es-Sûfî, bazılarının Tânk b. Ziyâd'ın: "Düşman önünüzde, deniz arkanızda..." sözünden yola çıkarak Arapların gemileri yaktığını öne sürdüklerini belirtmektedir. Ona göre bir çok Arap ve Batılı tarihçi bu olayı kabul etmemişlerdir. Hâlid es-Sûfî, kendisinin de gemilerin yakılması olayının meydana geldiğini kabul etmediğini, çünkü bu gemilerin Müslümanların bir kıyıda başka bir kıyıya ulaşmaları için yegâne vasıta olduğunu söylemekte ve özetle şöyle devam etmektedir: "Tânk gemileri yaksaydı, merkezdeki Mûsâ b. Nusayr ile haberleşmeyi ve irtibatı nasıl sağlayacaktı? İberya yarımadası (İspanya, Endülüs), Kuzey Afrika'dan tamamen ayrıdır ve ancak deniz yoluyla oraya ulaşılır. O halde gemilerin yakılması demek Tânk ile Mûsâ arasında haberleşmenin tamamen kopması demektir. Ayrıca Tânk, Mûsâ'dan yardımcı kuvvet istemişti. Bu yardım kuvvetleri de muhtemelen Tânk'ın kullandığı gemilerle İspanya'ya geçti. Mûsâ b. Nusayr, bir yıl sonra (93/712) 18. 000 kişilik ordusuyla Endülüs'e geçti. Mûsâ bu büyük ordusunu karşıya geçirmek için kendi yaptırdığı gemilerin yanı sıra Tânk'ın kullandığı gemilerden de istifade etmiştir. Öte yandan Tânk'ın askerlerine yapmış olduğu konuşmadaki: 'Deniz arkanızdadır' sözünden orada gemilerin olmadığı anlaşılabilir. Tânk arkalarında deniz olduğunu, gemilerin azlığı sebebiyle geriye dönüşün süratli ve kolay olmayacağını kastetmiş olabilir."⁴³

Ali Abdurrahman el-Haccî ise konuya değişik bir noktadan yaklaşarak, Tânk'ın İspanya'ya geçiş için kullandığı gemilerinin kime ait olduğunu tartışmalı olduğunu ve kendi kanaatine göre bunların Müslümanlara ait gemiler olduğunu ifade etmektedir. Müslümanların denizcilğe verdiği önem ve yapmış oldukları tersanelerle ilgili bilgiler veren yazar, Endülüs'ün fethi gibi çok önemli olayların ödünç gemilerle gerçekleştirilemeyeceğini öne sürmektedir. Gemilerin ister Müslümanlara, isterse Septe kontu Julianus'a ait olsun Tânk'ın Endülüs'e cihad amacıyla ve şehit olmaya hazır olarak geldiğini söyleyen el-Haccî, gemilerin yakılması için bir sebep olmadığı görüşündedir. Ona göre, şayet gemiler Julianus'a ait ise, Tânk'ın onlar üzerinde tasarruf yetkisi yoktur. Şayet gemiler Müslümanlara ait ise, onların yakılması askerî açıdan doğru ve mantıklı bir iş değildir. Çünkü hem Mağrib'le irtibatı sağlamak, hem de yardım birliklerinin ulaşması için bu gemilere ihtiyaç bulunmaktadır.⁴⁴

S. Abdülazîz Sâlim ve A. Muhtar el-Abbâdî'nin birlikte hazırladıkları İslâm denizcilik tarihiyle ilgili çalışmada söz konusu iki yazar, Tânk b. Ziyâd'ın İspanya'ya Julianus'a ait dört gemiyle geçtiklerine ilişkin nakilleri kabul etmemekte, Tunus tersanesinde bir çok gemi yapıldığını ve Bizanslılar'a karşı yapılan deniz savaşlarında bu gemilerden istifade edildiğini söylemektedirler. Bu iki tarihçiye göre, İspanya'ya geçiş sırasında her gemiye 200 kişi binse bile 7. 000 kişilik ordunun karşı tarafa geçebilmesi için en az 35 tane gemiye ihtiyaç bulunmaktadır. Tânk'ın askerlerini savaşa teşvik amacıyla bu gemilerin bir kısmını yaktığı söyleniyorsa da, bu olayda bir çok ihtilaf mevcuttur. Üstelik Tânk'ın böyle bir işe girişmesi tasdik edilecek bir iş değildir.⁴⁵

Abdüşşâfi Muhammed Abdüllatîf, Tânk b. Ziyâd'ın İspanya'ya fetih için geçerken Julianus'a ait gemileri kullanmasının doğal olduğunu, ancak sadece bu dört gemiye güvenerek büyük bir sefere kalkışmanın tarihî gerçeklere ve Emevî devletinin bu bölgedeki genel

⁴³ Bkz: Hâlid es-Sûfî, *Târîhu'l-Arab fi'l-Endelüs*, Bingazi, 1980, s. 93-95.

⁴⁴ Ali Abdurrahman el-Haccî, *et-Târîhu'l-Endelüsî*, 5. baskı, Dimeşk, 1997, s. 47-49, 62.

⁴⁵ S. Abdülazîz Sâlim-A. Muhtar el-Abbâdî, s. 34-37.

fetih siyâsetine uygun olmadığı görüşündedir. Aynı araştırmacı, Târik b. Ziyâd gibi bir komutanın gemileri yakmak gibi bir işe girişmesinin akıllı bir hareket olmadığını, Müslümanların sadece Endülüs'ü fethetmek için değil, Kuzey Afrika ve Mağrib kıyılarını Bizans donanmasının hücumlarına karşı koruyabilmek için bu gemilere ihtiyaç duyduklarını ifade etmektedir. Ayrıca o, Kuzey Afrika'dan Endülüs'e gelecek olan yardım kuvvetlerinin yine bu gemilerden yararlanacaklarını da ilave etmektedir.⁴⁶

Abdülvâhid Zünnûn Tâhâ, Târik'in gemileri yakması ve daha sonra ordusuna yaptığı meşhur konuşmasıyla ilgili tartışmalar bulunduğunu ve gemilerin yakılması efsanesinin H. V/ M. XI. asırda telif edilen bazı eserlerde yer alması sebebiyle bir çok şüphenin mevcut olduğunu öne sürmektedir.⁴⁷ Abdülmecîd Na'naî de, Müslümanların 92/711 yılında Endülüs'e müttefikleri olan Julianus'un temin ettiği dört gemiyle geçtiklerini, belki de bu geçiş işine Akdeniz'in batısında bulunan Emevî donanmasına ait bazı gemilerin yardımcı olduğunu ifade etmektedir. Ona göre bazı son dönem İspanya kaynaklarında Târik'in gemileri boşalttıktan sonra yaktığı nakledilir. Bu kahramanlık gösterisinin efsane olma ihtimali vardır. Çünkü ilk dönem tarihçiler bu olaya işaret etmemişlerdir ve gemiler Müslümanlara ait olmadığı için onlar hakkında doğrudan tasarruf yetkisine sahip değillerdir.⁴⁸ Yusuf el-İşş'a göre Târik'in gemileri yakması olayı muhtemelen sahîh değildir. Ona göre doğru olan husus; Târik'in bu gemileri Mûsâ b. Nusayr'a geri yollaması ve Mûsâ'nın da Endülüs'e yardım birliğini bu gemilerle göndermesidir.⁴⁹

Ülkemizde Endülüs tarihi hakkında yaptığı çalışmalarıyla tanınan Mehmet Özdemir, harp tarihinde bu tip uygulamaların mevcut olmasına rağmen gerek bu gemilerin Kuzey Afrika ile irtibatı sağlayacak yegâne vasıtalar olması, gerekse İslâm donanmasının o günkü durumu dikkate alındığında Târik'in böyle bir icraatta bulunmasının pek mümkün gözükmediği kanaatinde. Ona göre Endülüs tarihinin ilk kaynaklarında böyle bir habere hiç yer verilmemiştir.⁵⁰ Bunun dışında Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi adlı eserde "Gemilerin Yakılması Meselesi" başlığı altında bu konuyla ilgili kısa bir bilgi verilmiştir. Burada bizim daha önce görüşlerini kendi eserinden naklettiğimiz Hâlid es-Sûfi'nin gemilerin yakılmasıyla alakalı tenkitlerinin verildiği anlaşılmaktadır.⁵¹ Tespit edebildiğimiz kadarıyla Târik b. Ziyâd'ın gemileri yakması olayını kabul etmeyip, tenkit eden tarihçi ve araştırmacılar bunlardır.

SONUÇ:

Endülüs'ün fethi, ilk dönem İslâm tarihindeki en önemli fetihlerden birisidir. Bu önemli hadise sırasında meydana geldiği nakledilen bazı olaylar hakkında çeşitli tartışmalar mevcuttur. Emevîler dönemindeki İfrikiyye ve Mağrib bölgesi valilerinden Mûsâ b. Nusayr tarafından görevlendirilen Târik b. Ziyâd'ın İspanya kıyılarına ulaştıktan sonra gemileri yakması olayı da ihtilafli konulardan birisidir. Bu makalemizde tarihçiler ve araştırmacıların farklı yaklaşım gösterdikleri gemilerin yakılması olayı hakkında ulaşılabildiğimiz tüm farklı

⁴⁶ Abdüşşâfi Muhammed Abdüllatif, *el-Âlemü'l-İslâmi fi'l-Asri'l-Ümevî*, Kahire, 1984, 308-310.

⁴⁷ Abdülvâhid Zünnûn Tâhâ, *Dirâsât fi't-Târîhi'l-Endelüsî*, Bağdat, 1987, s. 21-22.

⁴⁸ Abdülmecîd Na'naî, *Târîhu'd-Devleti'l-Ümeviyye fi'l-Endelüs*, Beyrut, tsz. s. 51-52.

⁴⁹ Yusuf el-İşş, *ed-Devletü'l-Ümeviyye*, 3. baskı, Dimeşk, 1984, s. 249.

⁵⁰ Mehmet Özdemir, s. 17.

⁵¹ Bkz: *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, Redaktör: Hakkı Dursun Yıldız, İstanbul, 1988, IV, 34-35.

nakil, görüş ve yorumları ele almaya gayret ettik. Araştırmamızın sonunda gemilerin yakılması olayıyla ilgili şahsî değerlendirmemizi ve ulaştığımız sonuçları ifade etmek istiyoruz.

Tespitlerimize göre, Tânk b. Ziyâd'ın gemileri yakması olayı hakkındaki ilk rivâyetler, H. VI/M. XII. yüzyılda yaşamış olan İslâm coğrafyacısı Şerîf el-İdrîsî (V. 560/1165)'ye aittir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, yaptığımız araştırmalar sonucunda ilk dönem kaynaklarında bu olayla ilgili bir bilgiye rastlamadık. Böylesine meşhur bir olay hakkında Şerîf el-İdrîsî'den daha önce yaşamış olan Endülüs tarihçilerinin herhangi bir rivâyet nakletmemeleri dikkat çekmektedir. Sonraki dönemlerdeki bazı araştırmalarda bu olayla ilgili referans olarak Şerîf el-İdrîsî verilmekte, ondan önceki tarihçilerden herhangi bir alıntı yapılmamaktadır. Öte yandan el-İdrîsî ve ondan sonra gemilerin yakılmasını zikreden az sayıdaki tarihçi, bu olayın sebebi noktasında da farklı gerekçeler öne sürmektedir. Bu hususta el-İdrîsî ve Himyerî, İslâm ordusundaki Arapların Berberî olan Tânk'a güvenmediklerini ve Tânk'ın bu güvensizliği ortadan kaldırmak için gemileri yaktığını ifade ederken, İbnü'l-Kerdebûs ise Tânk'ın askerlerini savaşa teşvik etmek için böyle bir işe giriştiği görüşündedir. Bu olay hakkında bilgi veren en eski kaynağın Endülüs'ün fethinden dört asırdan daha fazla bir süre sonra yaşamış el-İdrîsî'ye ait olması ve ondan daha önce yaşamış olan Halîfe b. Hayyât, İbn Abdülhakem, Belâzurî, Taberî, İbnü'l-Kûtiyye, İbnü'-Faradî gibi ilk devir tarihçilerinin eserlerinde bu hususta herhangi bir bilgi olmaması gemilerin yakılması olayının meydana gelip-gelmediği noktasında tartışmalara yol açmış, bazı çağdaş tarihçiler bu olayı bir kışsa ve efsane olarak nitelendirmişlerdir.

Konuya askerî ve siyâsî açıdan bakılacak olursa, yakıldığı öne sürülen gemiler hem muhtemel bir yenilgi halinde Kuzey Afrika'ya geri dönmek, hem de Mûsâ b. Nusayr'la iletişim kurmak için yegâne ulaşım vasıtalarıdır. Nitekim kısa bir süre sonra Mûsâ b. Nusayr'ın gönderdiği 5. 000 kişilik yardımcı kuvvetin Endülüs'e gelmeleri sırasında bu gemilerden de istifade ettikleri ifade edilmektedir. Deniz ulaşımı, Akdeniz'deki çeşitli deniz seferleri ve Kuzey Afrika sahillerinin Bizans hücumlarından korunabilmesi için bu gemilere ihtiyaç vardı. Dolayısıyla Tânk b. Ziyâd gibi meşhur bir komutanın tüm gemileri yakması olayı daha ilk bakışta mantıklı gözükmemektedir. Bu sebeple birçok çağdaş tarihçi ve araştırmacı gemilerin yakılması olayıyla ilgili rivâyetleri tenkit ederek kabul etmemiştir. Bazı tarihçiler Tânk b. Ziyâd'ın askerlerini cesaretlendirmek için gemileri ateşe verdiğini ifade etmektedirler. Bu hususun bir gerekçe olarak düşünülmesi ihtimal dahilinde olmakla birlikte, Müslüman askerlerin gerek Kuzey Afrika'daki çeşitli kara zaferleri, gerekse Akdeniz'deki ele geçirilen adalar ve deniz zaferleri sonucu zaten İspanya'yı fethetmek azminde oldukları gerçeği de gözden uzak tutulmamalıdır.

Tânk b. Ziyâd'ın Endülüs'e geçerken kullandığı gemilerin kime ait olduğu hususu da tartışmalıdır. Bu gemilerin, Müslümanların müttefiki olan ve İspanya kralı Rodrigo'ya kızgın olduğu bildirilen Septe (Ceuta) kontu Julianus'a ait olduğunu öne sürenlerin yanı sıra, buna karşı çıkıp gemilerin Tunus tersanesinde yapıldığı ve İslâm donanmasına ait olduğu görüşünde olan tarihçiler de vardır. Biz bu hususta Tânk'ın, Julianus'un gemileriyle birlikte İslâm donanmasına bağlı gemileri de kullandığı kanaatindeyiz. Çünkü Tânk'ın ilk geçişinde 7. 000 asker ve savaş malzemeleri mevcuttu. Bu kadar sayıda asker ve bunlara ait malzemelerin sadece Julianus'a ait dört adet ticarî gemiyle İspanya kıyılarına kısa sürede geçmesi çok zordur. Endülüs'ün fethinden önce Akdeniz'deki adalara deniz seferleri yapmak ve kıyıları korumak için Tunus'taki tersanede çok sayıda gemi yaptırılmıştır. Öte yandan gemilerin

Julianus'a ait olması durumunda Târik'in üzerlerinde tasarruf yetkisi olmayan bu gemileri yakmasının uygun olmayacağı da ayrı bir noktadır.

Dünya tarihinde gemilerin yakılması olayının örnekleri mevcuttur. Daha önce de belirttiğimiz gibi, 212/827 yılında Sicilya adasının tamamının fethedilmesi olayı sırasında ve 925/1519 yılında Meksika'nın ele geçirilmesinde bu uygulamaya rastlanmaktadır. Şayet Târik b. Ziyâd'ın gemileri yakması olayı gerçekten meydana gelmişse, onun bu girişiminden sonra da bu âdetin devam ettiği anlaşılmaktadır. Kanaatimizce bu olayın olup-olmadığı noktasında kesin hüküm vermek kolay değildir. Gemilerin yakılmasıyla ilgili nakillerde ifade ettiğimiz bir takım şüpheli noktalar ve tenkitler mevcuttur. Bu hususlar, İslâm tarihindeki bu meşhur olay hakkındaki rivâyetlerin güvenilirliği noktasında bazı tartışmalar doğurmuştur. Târik b. Ziyâd'ın elindeki tüm gemileri yakması, o dönemdeki şartlar ve imkanlar göz önüne alındığında hem askerî açıdan, hem de mantıken oldukça zor gözükmektedir. Belki düşman karşısında askerlerini savaşa teşvik etmek, motivasyonlarını sağlamak ve geri dönüş ümitlerini kırmak amacıyla sembolik olarak bir iki gemiyi ateşe vermiş olabileceği ihtimali düşünülebilir. Ancak Târik'in tüm gemileri yaktığını kabul etmek mümkün görünmemektedir. İlk dönemde yazılmış güvenilir kaynaklarda bu olay hakkında bilgi bulunmaması, ancak H. VI/M. XII. yüzyılda yazılmış bir coğrafya kitabında ve bundan sonraki birkaç eserde bazı bilgiler verilmesi gemilerin yakılması olayı hakkındaki şüphelerin ve tenkitlerin haklılığını desteklemektedir.